

potrivit lui Streck – de experiența istorică a aservirii fiscale a țăranilor ruși, fapt care – la fel ca invaziile străine – i-ar fi făcut pe aceștia să „nu își risipească forța de muncă”.

Lucrarea se încheie cu recenzarea de către L. Kürti și P. Skalník a unor monografii mai vechi sau mai noi, datorate unor antropologi occidentali și vizând spațiul eurasiatic, între care: M. Burawoy și K. Verdery (eds), *Uncertain Transition: Ethnographies of Change in the Post-Socialist World* (1999), K. Verdery, *The Political Lives of Dead Bodies: Reburial and Post-Socialist Change* (1994). Dintre concluziile autorilor, am reținut observația lui Kürti despre „incertitudinea proiectului” unei antropologii postsocialiste în Est, distinctă de perspectiva occidentală, și recomandarea lui Skalník pentru o muncă etnografică de echipă în regiune, în condițiile în care antropologii străini scriu despre națiuni întregi pe baza unei „experiențe de teren limitate”, „nu au în mod automat o mai bună percepție”, iar în Europa Centrală și Răsăriteană „subiecții [cercetării] înțeleg, prin educația lor, ceea ce antropologii scriu despre ei”.

Concluzia principală a acestei cărți, poate neașteptată, însă demonstrată astfel, „la nivel regional”, este că întârzierea introducerii sau recunoașterii academice a antropologiei socioculturale în Europa Centrală și Răsăriteană reflectă procesele sociopolitice din regiune, de dinainte și de după 1989. Denunțată ca „știință burgheză” sub comunism și opusă astfel materialismului istoric profesat oficial, antropologia intră *volens, nolens* într-un joc ideologic și în niște raporturi de putere încă active (după toate probabilitățile) și în prezent. Situația periferică a disciplinei pe ansamblul specializărilor academice central- și est-europene depășește, atunci, cadrul unei dispute strict terminologice sau teoretice (cum o sugerează unii dintre

„etnografii” sau „etnologii” autohtoni), spre a deveni, din nefericire, „exponentul” intelectual al unei „corectitudini politice” care nu ar trebui vreodată și undeva să ajungă criteriu de validare științifică. Cum istoria sa o probează, antropologia nu s-a constituit ca reacție ideologică la corpul celorlalte științe socioumane (cu care ea întreține, de altfel, fructuoase relații de interdisciplinaritate), ci ca operă – mereu perfectibilă – a efortului uman de autocunoaștere. Că lucrurile stau astfel o dovedește însuși freământul conceptual și metodologic al disciplinei, prezent inclusiv în volumul de față prin dezbaterile dintre practica antropologică *abroad vs. at home*, prin proliferarea fecundă a unor noi publicații și direcții de cercetare, prin emulația produsă printre noile generații de studenți etc. Acesta este, credem, semnul vitalității unei *discipline*, nu al unei doctrine, și el exprimat limpede prin cuvintele editorului lucrării, Peter Skalník: „Va veni timpul când politicile antropologiei sociale se vor preocupa mai degrabă de aplicarea criteriilor meritocratice în evaluarea învățământului și cercetării [de profil] decât de lupta pentru simpla recunoaștere a antropologiei sociale ca disciplină independentă și de crearea unor posturi pentru această disciplină”.

Marin Constantin

André Sirota

Figures de la perversion sociale, Paris, EDK, 2003 (238 p.)

André Sirota este unul dintre cei mai fideli prieteni ai psihologilor din Iași, a fost cel împreună cu care am inițiat primele proiecte Tempus, ne-a ajutat să punem pe picioare primele module postuniversitare francofone, a fost de mai multe ori în misiuni la Iași pentru a ține cursuri, a

iniția și a susține proiecte de intervenție, pentru a lucra cu cei interesați de dinamica grupului și de analiza grupului ca „spațiu intermediar” în care se experimentează comportamente de cooperare, dar se și inițiază strategii demolatoare și/sau conduite perverse. Am prefăcut, în urmă cu șase ani, cartea sa *Conduite perverse în grup* (Iași, Editura Polirom, 1998), un ghid de analiză pentru cei interesați să identifice stilurile distructive ale celor care s-au specializat în minarea construcțiilor instituționale. Am asistat, de câteva ori, la discuțiile de grup pe care le dirijează, fie ale unor psihosociologi practicieni, ale unor profesori de liceu sau ale animatorilor de grup. Am fost frapat de capacitatea sa de a se menține într-o zonă a discreției și nonintervenției, dar și de a diagnostica tranșant prestațiile autoritare sau deriva perversă.

Cartea de față se vrea un ghid pentru clinicienii de grup, consultanții echipelor, analiștii instituționali ce sunt blocați, în munca lor, de indivizi megalomani, infantilii și primitivi, preocupați să lupte împotriva celor care construiesc ceva, să spargă solidaritățile, să rupă legăturile sociale. Cartea debutează cu o profesiune de credință: André Sirota se anunță, de la început chiar, un urmaș al lui Recamier, care considera perversul narcisic un impostor, un escroc și un mistificator, mânat în acțiunile sale de un autoerotism psihotic, preocupat să seducă, drept tactică de descalificare a celorlalți. El folosește în acest scop anturajul, circumstanțele și toate ocaziile; el recurge la cultura sa, adesea impresionantă, își antrenează creativitatea în această direcție. Nimic nu-l descurajează în lupta de afirmare a supraeului social, iar pe cei din jur îi consideră obstacole, obiecte de manipulat. Excitat continuu de plăcerea luptei cu ceilalți, el se angajează în activități delicioase, în hărțuiri (adesea cu substrat

sexual), el vrea să comande, să supravegheze, să dirijeze, oferindu-și iluzia impunității. Câmpul său de acțiune este grupul uman, profesional, asociativ sau politic, unde se manifestă, alături de solidarități și colaborări, lupte sau conflicte, adesea chiar războaie. În acest spațiu de experiențe culturale, de funcționare colectivă determinată de un scop comun, pot apărea rivalități, frustrări, iluzii, fantasmе, angoase, crize – fenomene firești declanșate de efortul instituțional, prin raportare la sarcina comună. Din aceste interacțiuni, din acest „joc al mai multora” se nasc însă și cooperarea, asumarea responsabilităților, pot rezulta întâlniri exemplare, legături afective, recunoașteri. Grupul e deci un spațiu comun care stimulează experiențe culturale, procese de civilizare și de umanizare, construcții socioafective ce generează nașterea unor contexte, o istorie comună. Dar poate deveni și spațiu al crizelor sterilizante și distructive, soldate adesea cu suferințe. Fiind atât de proteic, grupul se prezintă ca un spațiu al tuturor posibilităților de interacțiune socioafectivă. În acest mediu pot acționa cu succes și constructorii, dar și demolatorii.

Grupul e adesea un loc al atacurilor psihosociale perverse – aceasta este teza lui Sirota. Al atacurilor contra integrității și activității constructive, ca o negare a eforturilor membrilor unui grup sau ai unei organizații pentru obținerea satisfacțiilor. Atacul se îndreaptă contra a tot ce contribuie la atingerea idealurilor comune și se realizează prin toate mijloacele: inițiind confruntări, culpabilizând, manipulând, activând fantasmе inconștiente (auto)distructive, provocând un climat de neînțelegere, paralizând inițiativele. Comportamentul psihosocial pervers se manifestă ca o plăcere pentru persiflaj, remarce caustice, cinism, provocări, atacuri pseudoestetice. Proiectul nemărturisit al perversului este acela de a-și baliza un

spațiu de control prin violarea intimității altuia, de a contraria și imobiliza, de a îngrădi, de a petrifica dacă nu poate edifica. Într-o grilă de lectură freudiană, perversiunea ne apare ca o deviație, o regresivitate sau o fixație asupra unui obiect care evocă un stadiu de dezvoltare infantil, o linie obsesională ce se asociază cu o conduită psihosocială distructivă și sterilizantă.

Pentru a-și satisface fantasmele obsesionale, perversul are nevoie de alții, de un site public, de o coprezență, el mobilizează, instituie „alianțe grupale perverse”, totdeauna contra altuia, dar și contra proiectului sau sarcinii comune. El are nevoie să descalifice sistematic, să creeze confuzie. El duce o luptă pentru a câștiga aliați sau „complici activi”, cu ajutorul cărora rupe legăturile tradiționale și încalcă normele instituite. Sirota numește această poziție „instigator central”.

Care sunt configurațiile sociale ce pot privilegia derivatele perverse? Perversul psihosocial are nevoie de spațiu de confruntare, de un grup sau de o organizație în care tinde să ocupe un spațiu central. Ca moment de atac el alege etapa propunerii sau elaborării unor noi proiecte, stadiul când se distribuie și se asumă responsabilitățile, când încă lucrurile sunt confuze și nu s-au stabilit etapele și articulațiile. Strategia lui este să persifleze, să mineze inițiativele, să intimideze – într-un cuvânt, să descalifice. Sirota consideră „descalificarea nihilistă sau perversă” un comportament de uzurpator contra demnității umane, iar pe inițiator un manipulator al unei „ideologii fără scrupule”. Atacul vizează diferite categorii de actori sociali, pe purtătorii unui curent de gândire, pe membrii unui grup etnic, este îndreptat contra celor care reprezintă o competență profesională sau o valoare umană recunoscută. Arta descalificării se manifestă în mai multe feluri: a) prin

deturnarea atenției de la sarcina comună, utilizând timpul pentru a „câștiga” contra colectivului; b) prin paralizarea activității grupului, inspirându-le membrilor sentimentul că ei sunt nuli, culpabilizând și victimizând; c) prin afișarea unei jubilații perverse în fața grupului lipsit de forță; d) prin manevre defensive, de natură să deturneze grupul de la sarcina sa. El vorbește, totdeauna, pentru a întreprinde realizarea unei sarcini comune sau pentru a bloca formarea unei prize de conștiință, rezultând dintr-un succes comun. Perversul psihosocial „nu suportă”, în sensul forte al termenului, scrie Sirota, ca alături de sine să existe persoane care conservă legături sociale, dezvoltă cooperări, muncesc și produc fecund. Pentru a anihila aceste proiecte, el „creează tensiuni și seamănă zăzanie” (50). El este mânat de o „doriță fantasmatică” de a ocupa un loc central și nimic nu-l poate opri să atingă acest obiectiv, mergând până la distrugerea unei umanități construite. În scenariul său, altul nu reprezintă decât un lucru, o ustensilă, o realitate desubiectivată.

Ce-l împinge spre acest tip de angajament? Strategia sa obsesională de a domina, de a valida, de a inversa un imaginar și persecutant raport stăpân/sclav reprezintă rezultatul unei percepții traumatizante a raporturilor sociale în anii copilăriei și ai formării personalității. Se pare că își dorește revanșa unei copilării nefericite, a unor umilințe, a unor experiențe catastrofice. Cei din jur s-au aliat, sunt complici în acest scenariu al marginalizării sale. Dacă grupul a reușit într-o muncă întreprinsă în comun, dacă a atins un obiectiv, a cooperat pentru a rezolva o problemă, dacă o analiză devine susceptibilă să procure o satisfacție colectivă, perversul psihosocial se opune până la ultimul strop de energie. „În acest tip de context el se simte persecutat.” (56)

El nu are cum să acceadă la o „plăcere împărtășită” a legăturilor sociale, a relațiilor firești de muncă, nu suportă normalitatea socială. Dominarea, manipularea, deturnarea sunt singurele mijloace pe care le agreează. Fie pe cont propriu, fie prin „alianțe grupale perverse”. Dacă îi este refuzată sau refuză el însuși grupalitatea împărtășită, atunci se angajează în acțiuni de discreditare, de sterilizare, de descalificare a efortului comun. El caută atunci parteneri cărora le insuflă sentimentul de excluși, inițiază „contracte perverse” sau „pacte denigrative” (Kaës), atrăgând complici inconștienți sau naivi. Atrăgându-i pe alții în proiectul său, el nu vede decât „suferința” sa, ignorând suferința reală pe care o provoacă acțiunile sale celorlalți. Idealizând lupta contra celor care nu-i seamănă sau camuflând-o în campanii pentru scopuri nobile, perversul luptă, de fapt, împotriva autonomiei personale, a diferenței și alterității. Neavând acces la o autentică umanitate, o refuză și celorlalți.

Pentru a facilita mai bine înțelegerea situațiilor și a actorilor angajați în acest joc social complex, practicantul care este profesorul Sirota ne oferă câteva exemple de situații reale întâlnite, cazuri culese din instituții, grupuri de autoanaliză, încercând ca – printr-o muncă de elucidare – să ofere cadre teoretice, modele de analiză. Cazurile și situațiile clinice, crede, examinate cu pricepere, pot ajuta la descifrarea unor situații locale, pot deveni metafore de interpretare. Iată cele opt situații prezentate :

1. *teroarea și răsturnarea perversă într-o reuniune instituțională lunară* – el relatează experiențe pe care le-a avut în calitate de consultant al unor grupuri instituite, încercând să degajeze interpretări și explicații ale unor experiențe comune. Scopul unor asemenea explorări este acela de a degaja o coerență și o logică comună a

interacțiunilor, de a evita disfuncționalitățile și instalarea unor derivate obscure. Desigur, și de a identifica responsabilitățile. O asemenea reuniune poate fi ușor deturnată. Se instituie alianțe perverse, se instaurează un climat de presiune, se trec sub tăcere realizările și se evidențiază doar nereușitele, se identifică în „cei vechi” pe „cei răi” și se acreditează ideea că trebuie oameni noi, care, evident, nu pot fi decât „cei buni”. Cazul pe care-l relatează Sirota e cazul unui atac pervers prilejuit de o banală analiză. Situația permitea însă o răfuială cu autoritatea instituantă, cu fondatorii care nu puteau fi înlăturați decât printr-un linșaj colectiv simbolic și o culpabilizare, sub aparențe democratice, a majorității. Provocatorul chema la insurecție contra unei construcții, invocând ideea de inovare, democrație, fibra sindicală... În numele unei ideologii egalitariste, membrii erau invitați, într-o atmosferă de atac emoțional, printr-o mișcare violentă și neașteptată, să se solidarizeze cu uzurpatorii ;

2. *umilirea altuia, ca tentativă de a-l lipsi de o plăcere* – pornind de la relatarea a două cazuri concrete, Sirota ne înfățișează portretul perversului nihilist, al celui ce nu suportă succesul sau bucuria altora. Un bilanț colectiv fructuos, o evaluare pozitivă sunt factori declanșatori ai atacului pervers împotriva unei bucurii împărtășite ;

3. *deriziunea descalificată într-un seminar de formare* – atelierele de formare și sensibilizare în dinamica grupului, reuniunile de discuții sunt un teren favorabil de „afirmare” pentru cei care nu pot sau nu vor să participe la un proiect comun. Tactica lor este de a denigra, a persifla, a submina, a arunca în derizoriu regulile, jocurile de rol ale celorlalți, întregul program. Asemenea conduite găsesc adesea adepti, promotorii se angajează în astfel de hărțuiri sperând să atragă complici, să-i seducă și să-i deturneze ;

4. „*embolia*” *situațiilor și practicilor educative* – embolia reprezintă acțiunea prin care un corp străin se insinuează, prin efracție, într-un spațiu ce nu-i este destinat, obstrucționând și împiedicând funcționarea unui organism, blocându-l în evoluția sa. Grupurile de discuție, animate de un analist exterior, sunt organizate pentru a examina evoluția unei misiuni instituționale, elucidarea unor situații problematice și se organizează cu participarea benevolă a unor membri dintr-o instituție. În asemenea spații sociale de analiză constructivă se pot lansa persoane care pun sub semnul îndoielii orice inițiativă, care seamănă îndoială, provoacă suspiciune, dezbină, induc sentimente de insecuritate, divid. Tactica lor este invadarea gălăgioasă a spațiului public, agresiunea verbală, incriminarea, separarea între *eu* (eventual *noi*, dacă găsește complici) și *voi*, până la blocarea ideilor grupului și suprimarea muncii comune. Nu are importanță dacă pot pune ceva în locul elaborării comune anterioare, impulsul lor este acela de a „emboliza” instanța de analiză, de a bloca o desfășurare normală, de a deturna. Dacă reușesc, aceasta le procură o jubi-lație perversă ;

5. *alianțele negative contra eșaloanelor intermediare* – e strategia unor responsabili, a unor șefi nesiguri de competența lor și care nu suportă inițiativele participative, schimbările. Pentru a submina orice tentativă de schimbare participativă, ei recurg la alianțe demobilizatoare, înăbușind orice încercare de a regândi, relansa, reformula ;

6. *atacul împotriva fondatorilor* – pornind de la situații întâlnite într-un colegiu, Sirota relatează despre situații în care unii membri, veniți mai târziu într-un grup deja coerent, încearcă să ocupe un loc central prin minarea poziției fondatorilor. Strategia lor e intimidarea primilor organizatori, etichetându-i ca reprezentând

vechiul, o etapă depășită, încercând să devieze atenția de la proiectul inițial, minimalizându-l, schimbându-i finalitățile, reorientându-l. Tactica la care recurg este aceea de a manipula prin culpabilizarea grupului și prin organizarea unei opoziții frontale, agresive și vulgare, mizând pe pasivitatea și tăcerea majorității, asimilând acest comportament cu o aprobare. Ei se consideră reprezentanți ai unei opoziții care trebuie să-i propulseze în locul celor înlăturați. Sirota interpretează acest tip de conduită ca o revoltă a adolescenților în criză față de tatăl lor. Efectele traumatizante asupra grupului pot fi însă importante și îl pot devia de la drumul său ;

7. *descalificarea altora pentru a profita sau a se bucura* – Sirota relatează un caz întâmplat în timpul unui stagiu de perfecționare a formatorilor, când unul dintre coorganizatori declanșează un atac agresiv contra întregului grup, a cadrului instituțional, a colegilor și a liantului colectiv, negând rezultatele întregii munci. Protagonistul pare un frustrat care n-a reușit să se remarce, el a acumulat insatisfacții și nu găsește decât soluția denigrării celorlalți pentru a-și rezolva starea de inconfort. Incapabil să-și recunoască incapacitatea de a se încadra într-un efort colectiv, individul îi găsește răspunzători pe ceilalți pentru limitele sale ;

8. *utilizarea altora, a grupului sau instituției în scopuri personale* – aici se propune o dezbatere ideologică asupra scopurilor pe care le urmărește un grup de formare și a posibilităților de a se deturna întregul demers către manipularea membrilor. Pornind de la analiza unui caz, a unui individ care și-a construit cariera pe spargerea dinamicilor colective, evitarea confruntărilor dezavantajoase, manipularea calculată a celorlalți, Sirota ne înfățișează portretul perversului social ingenios, ce reușește să-i facă pe alții să plătească facturile actelor sale de

delincvență instituțională. Este cazul cel mai des întâlnit în grupuri și instituții: omul care transferă altora umilințele sale, imaginare sau reale, care nu se poate schimba, dar îi face pe alții răspunzători pentru aceasta.

La ce concluzii ajunge André Sirota din analiza cazurilor și situațiilor înfățișate? Cea mai importantă e aceea că perversul psihosocial nu suportă regulile, convențiile, cutumele, cadrul social ce ordonează viața grupurilor sau organizațiilor. El preferă un cadru social poros, grație căruia poate să elimine, în liniște, regulile ce-l jenează și să improvizeze altele noi, convenabile lui. În acest scop, provoacă incidente, blamează, creează confuzie, avansează mascat, mimând participarea și interesul pentru grup. El manifestă aversiune față de munca de analiză și elucidare, urăște legăturile socioafective și luptă contra cooperării, sub orice formă s-ar manifesta ea. El este un specialist al deturnărilor, nu spune niciodată ce urmărește, dar se constată deodată că a reușit să paralizeze o acțiune, un climat, o orientare. Cum procedează? În primul rând, printr-un „uzaj pervers al limbajului”, fie prin tirade lungi și repetitive, fie prin fraze scurte, sacadate, aparent logice, organizate într-un mod repetitiv și definitiv, provocând efecte de seducție sau siderând interlocutorii. Aceste mesaje aparent la obiect de cele mai multe ori îi intimidează pe ceilalți; ele au însă rolul de a disimula adevărata intenție: de deturnare. Când vorbește, el o face pentru a ataca, pentru a distruge legăturile, niciodată pentru a dialoga, pentru a face schimb de idei. A doua strategie este aceea de a nega rolul predecesorilor, fondatorilor, reducându-i la tăcere, pentru a putea ocupa locul rămas liber. Când vorbește, perversul o face pentru a denigra, a deprecia, a descalifica, a-i devaloriza pe ceilalți și a se valoriza pe sine. Modalitatea prin

care o face e, de obicei, violentă, el își organizează și pregătește cu atenție loviturile, de obicei la sfârșitul unei reuniuni sau profitând de o adunare convocată pentru un alt scop. Un PPS-ist (în limbajul lui Sirota: perversul psihosocial) nu e interesat de realitate sau de adevăr, pentru el importante sunt confruntarea, amenințarea, dislocarea. El invocă interese superioare, valori, inovații, faptul că este purtătorul de cuvânt al unei autorități, în realitate însă paravane pentru a discredita. El e specialist în deturnări, se ascunde după cuvinte mari, idealuri, proiecte pentru a da mai mare greutate negării altuia. Orice Altul nu e util decât ca instrument, complice, aliat în organizarea terorii. Violența sa distructivă este, bineînțeles, minimalizată sau justificată printr-o teorie bine plasată. În fine, el nu are plăcerea estetică, intelectuală sau afectivă a comunicării intersubiective, ci e un solitar, un alergător izolat a cărui singură plăcere este jubilația fracturării scenei sociale.

În prefața cărții, profesoara Jacqueline Barus-Michel, în stilul său elegant și antrenant, ne atrage atenția asupra faptului că perversitatea, învecinată cu seducția și plăcerea cinică, poate avea efecte catastrofale, iar coabitând cu sublimarea, poate deveni imună la educație. Perversul e inamendabil, el își maschează abil intențiile, eludând normele juridice, ca și ordinea socială și morală. În condițiile crizei în care se găsește societatea occidentală, ce și-a pierdut reperele și limitele, în condițiile fragilizării identitare proprii postmodernității, perversul devine o victimă complice și un martor al acestui marasm. Dar în societatea postcomunistă, ne întrebam noi, care a format cohorte de indivizi școliți în tehnica alianțelor distructive și în arta complotului?

André Sirota se dovedește un analist și un cunoscător deosebit de avizat al acestui subiect. Experiența sa de analist

și consilier de grup, dar și experiențele sale personale i-au furnizat nu numai exemple, material de analiză, ci și prilejul de a reflecta asupra subiectului. Adept declarat al analiștilor de grup Balint, Bion, Anzieu, Kaës, Enriquez, elevi ai lui Maisonneuve și Barus-Michel, a ajuns el însuși o autoritate, un nume de referință în domeniu.

Adrian Neculau

**Michel Pinçon și
Monique Pinçon-Charlot**
Călătorie în marea burghezie,
Iași, Institutul European, 2003
(188 p.)

Uimitoare această carte de metodologie. Rafinată și oarecum exclusivistă, adresându-se mai cu seamă unui interlocutor subtil și cultivat decât tehnicianului care calcă în cizme de cauciuc pe un gazon tuns cu superioară știință. Nimic din artificialitatea uscată a textelor de metode și tehnici de cercetare cu care suntem obișnuiți; autorii evită cu maliție enumerările, clasificările, precizările de manual pentru începători.

Soții Pinçon au fost contaminați de mediile pe care le-au frecventat: clasele privilegiate, aristocrația, marea burghezie și înalții funcționari trecuți prin școli de elită, dar, mai ales, deprinși să controleze situațiile, interlocutorii și pe ei înșiși. Formați în Școala lui Pierre Bourdieu, au fost impregnați de tematica și modelul său de abordare critic-cultivat, de interesul pentru problemele grave ale societății, de „mizeria lumii”, dar și de strălucirea ei. Orientarea spre această tematică a fost dată de însuși Bourdieu, care a deschis și a încurajat interesul pentru cercetarea favorizaților sortii, a „cartierelor bune” sau a „cartierelor burgheze”,

pentru riturile vânătorii. Din lectura cărții răzbate implicare, respect pentru stilul subiecților cercetați, autorii preiau norma discreției din codurile de conduită ale claselor superioare. Prefațatorul cărții, Mihai Dinu Gheorghiu, are dreptate: avem de-a face cu un tip de cercetare ce dezvăluie „partea ascunsă” a acestei lumi sociale, cu un demers ce pune în lumină mecanismele acumulării și reproducerii bogăției și simbolurilor sale, a modului în care se concentrează și crește capitalul social (relațiile), cultural și școlar (studii, diplome, cultură generală), capital de prestigiu, adevăratul simbol al bogăției dobândite în timp și pe căi legitime.

Am citit această carte cu o plăcere nedisimulată, cu bucuria de a evada din lumea mediilor nefavorizate și sordide, asupra cărora m-am aplecat în cercetările mele, cu un interes aparte pentru tipul de demers ce ni se propune: socioanaliza cercetătorului aflat în situații de anchetă, autoanaliza epistemologică a condițiilor practice ale cercetării. Dorința lor este să rupă tăcerea asupra situațiilor practice ale cercetării, să provoace o reflecție metodologică asupra demersului investigației, adesea ignorat sau păstrat cu discreție în umbră de către cercetători. Autorii ne dezvăluie coduri, chei, poteci ascunse de natură să risipească angoasele cercetătorului (aici sociolog, dar la fel de bine putea fi și psihosociolog), care, dacă nu are experiență, construiește designuri complexe ce nu au nimic de-a face cu mediul studiat.

Autorii acestei cărți mai puțin obișnuite, cel puțin la noi, nu recurg la practicile curente ale eșantionării, interogării unui lot de subiecți sau la alte procedee de extragere a unei categorii de indivizi reprezentativi. Ei adoptă și adaptează un model metodologic propus de Bourdieu, cel al situării subiecților într-un spațiu social de relații și într-un context (cadru